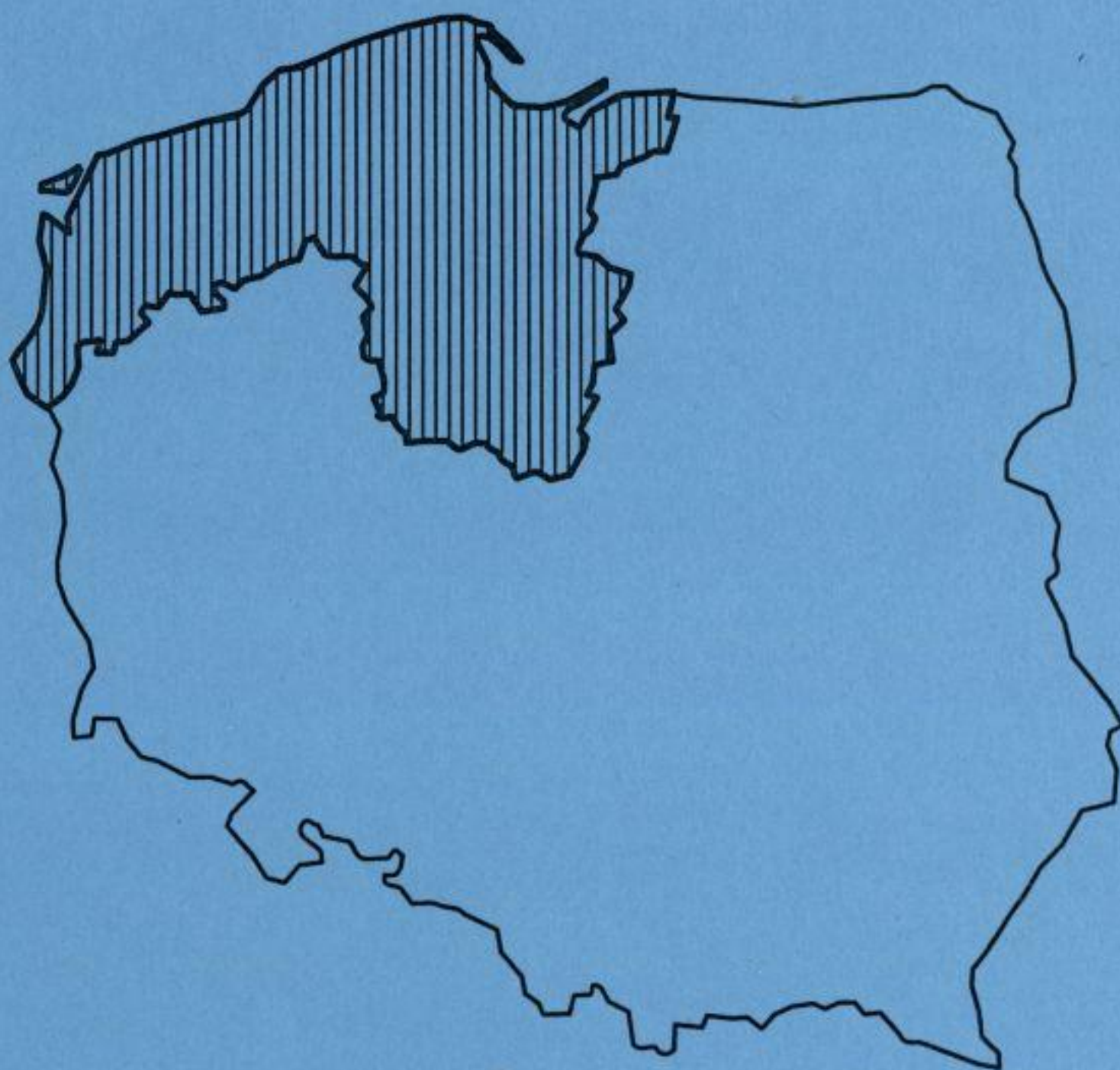

Seminarium Organizacyjno-Ekonomiczne

**ROZWÓJ PRODUKTU TURYSTYCZNEGO REGIONU
BAŁTYK I POMORZE**

Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki
Program Rozwoju Przemysłu Turystycznego w Polsce
EWG - PHARE

E

Opracowali Jagusiński A.
Legienis H.

**Materiał na seminarium
Cetniewo 8-10.XI.1993**

74/17

Materiał opracowany w Instytucie Turystyki na zlecenie
Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki

W S T Ą P

Seminarium jest jedną z kilku roboczych zadań regionalnych organów wanych przez Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki oraz Program K&G - PHARE. Wcześniej odbyły się dwa tego rodzaju spotkania: pierwsze dotyczyło Dolnego Śląska i Śląska, drugie zaś Małopolski Zachodniej. Na seminarium omawiane są możliwości rozwoju turystyki w miastach i gminach poszczególnych regionów. Prezentowany

Spis treści

	Str.
Wstęp	1
Ogólnie o regionie	1
Atrakcyjność przyrodniczo-krajobrazowa	3
Atrakcje kulturowe	7
Infrastruktura usługowa	13
Ruch turystyczny	17
Regionalny produkt turystyczny	19

Mapki

W ich granicach znajduje się 170 miast i 230 gmin, które łącznie zamieszkuje niewiele ponad 3 mln osób. Ludność śląska stanowi blisko 70% ogółu mieszkańców i koncentruje się w trzech dużych aglomeracjach: trójmiejskiej, śląskiej i bydgosko-toruńskiej. Najbardziej zagrożona bezrobociem strukturalnym są województwa: śląskie, łódzkie i śląskie, w których stopa bezrobocia przekracza 20%.

Powierzchnia regionu wynosi 59,5 tys. km², w tym lasy zajmują 29%, wody zaś - 5%. Cały obszar ma przeważnie charakter rolniczo-wiejski; użytki rolne obejmują nieco ponad połowę jego powierzchni. W województwach północnych przeważają wielko- i średnio-rolnicze gospodarstwa rolne, turkcy zaś wiejskie są bardzo silnie zaludnione. Wielki przemysł koncentruje

Seminarium jest jedną z kilku roboczych narad regionalnych organizowanych przez Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki oraz Program EWG - PHARE. Wcześniej odbyły się dwa tego rodzaju spotkania: pierwsze dotyczyło Dolnego Śląska i Ziemi Opolskiej, drugie zaś Małopolski Zachodniej. Na seminariach omawiane są możliwości rozwoju produktu turystycznego w miastach i gminach poszczególnych regionów. Prezentowany materiał ma wprowadzić uczestników narady w ogólną problematykę seminarium oraz dostarczyć podstawowych informacji dotyczących regionu i jego produktu turystycznego. W materiale wykorzystano prace GUS i Instytutu Turystyki oraz ankiety nadesłane przez gminy i województwa.

OGÓLNIE O REGIONIE

Omawiany region, określony umownie jako Pomorze, obejmuje osiem województw położonych w Polsce północnej: bydgoskie, elbląskie, gdańskie, koszalińskie, słupskie, szczecińskie, toruńskie i wrocławskie. W ich granicach znajduje się 170 miast i 390 gmin, które łącznie zamieszkuje niewiele ponad 6 mln osób. Ludność miejska stanowi blisko 70% ogółu mieszkańców i koncentruje się w trzech dużych aglomeracjach: trójmiejskiej, szczecińskiej i bydgosko-toruńskiej. Najbardziej zagrożone bezrobociem strukturalnym są województwa: elbląskie, koszalińskie i słupskie, w których stopa bezrobocia przekracza 20%.

Powierzchnia regionu wynosi 59,5 tys. km², w tym lasy zajmują 29%, wody zaś - 5%. Cały obszar ma przeważnie charakter rolniczo-wiejski: użytki rolne obejmują nieco ponad połowę jego powierzchni. W województwach północnych przeważają wielkoobszarowe gospodarstwa rolne, tereny zaś wiejskie są bardzo słabo zaludnione. Wielki przemysł koncentruje

się w kilku dużych ośrodkach miejskich, jak Gdańsk, Gdynia, Szczecin, Bydgoszcz, Toruń i Włocławek. Inne ważniejsze miasta i zarazem stolice regionalne to Elbląg, Koszalin i Słupsk. Gdańsk z Gdynią oraz Szczecin ze Świnoujściem tworzą zarazem wielkie, morskie zespoły portowe.

Stan środowiska poszczególnych województw jest bardzo zróżnicowany. Najlepiej wygląda on w środkowej części Pomorza (woj. koszalińskie i słupskie), najgorzej w dużych ośrodkach przemysłowych jak Gdańsk, Szczecin, Toruń, Bydgoszcz, Włocławek i wokół nich. Ogółem ponad 30 miast wykazuje duże zagrożenie środowiska emitowanymi zanieczyszczeniami powietrza. Oprócz wymienionych miast na tej liście są między innymi znane miejscowości turystyczne i uzdrowiskowe, jak Inowrocław, Kamień Pomorski, Kołobrzeg, Świnoujście i Ustka oraz Stargard Szczeciński, Malbork i Szczecinek. Znacznie zanieczyszczone są także rzeki, zwłaszcza Wisła i Odra oraz ich niektóre dopływy. Lepiej przedstawiają się rzeki Przymorza, na przykład Radew i Wieprz, a także Brda, Drawa, Drwęca, Radunia i Wda, których odcinki kwalifikują się do II i III klasy czystości. Katastrofalny stan przybrzeżnych wód morskich występuje w Zatoce Gdańskiej i Zalewie Wiślanym.

Obszary turystyczne regionu są dostępne drogą lądową, morską i powietrzną. Tereny nadmorskie mają znacznie lepszą dostępność komunikacyjną niż rozległa kraina jezior. Długość dróg o nawierzchni utwardzonej wynosi 36 tys. km; zapewnia to dojazd do wszystkich ważniejszych miejscowości turystycznych, między innymi publiczną komunikacją samochodową. Najważniejsze trasy międzynarodowego tranzytu stanowią drogi Gdańsk-Łódź-Wiedeń (E75) i Świnoujście-Szczecin-Praga (E65) z portów morskich na południe Europy oraz nadbałtycka droga Gdańsk-Szczecin (E28) i odcinek autostrady berlińskiej do Szczecina. Inne ważne drogi to Gdańsk-Warszawa (E77) i Bydgoszcz-Wrocław (E261) oraz drogi krajowe: Koszalin-Poznań (nr 11), Toruń-Szczecin (nr 10)

oraz Kostrzyń-Elbląg (nr 22), stanowiąca najkrótsze połączenie Berlina z Kaliningradem. Liczne odcinki dróg odznaczają się dużą malowniczością, znane z tego są zwłaszcza trasy krajobrazowe: tysiąca jezior i nadwiślańska.

Sieć kolejowa jest dość gęsta, a długość eksploatowanych linii wynosi 5,6 tys. km. Kursują po nich pociągi relacji krajowej i międzynarodowej. Najważniejsze magistrale kolejowe to: Gdańsk-Warszawa, Gdańsk-Katowice, Szczecin-Poznań i Szczecin-Wrocław. Połączenia lotnicze o zasięgu krajowym i międzynarodowym mają Gdańsk i Szczecin (Goleniów). Na Bałtyku funkcjonuje komunikacja promowa, która łączy Gdańsk i Świnoujście z krajami skandynawskimi.

Wzdłuż granicy państwowej istnieją przejścia graniczne: drogowe, kolejowe, morskie, rzeczne i lotnicze. Najważniejsze spośród nich: Krajnik Dolny, Kołbaskowo, Lubieszyn i Świnoujście, leżą na granicy z Niemcami.

ATRAKCYJNOŚĆ PRZYRODNICZO-KRAJOBRAZOWA

Region, mimo że nizinny, cechuje dość duża różnorodność krajobrazowa. Część północną zajmują pobraża południowobałtyckie: wąski pas nadmorskich nizin z piaszczystymi mierzejami. Pozostały obszar stanowi w większości rozległa kraina jezior. Są to pojezierza południowobałtyckie, przedzielone doliną Wisły. Najbardziej atrakcyjne jest pełne lasów Pojezierze Pomorskie, dzielące się na kilka mniejszych części. Na południe od niego, po obu stronach Wisły, ciągną się prawie bezleśne pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskie (z Brodnickim) oraz częściowo Wielkopolskie (Kujawskie i fragmenty Gnieźnieńskiego).

Nizinny krajobraz urozmaicają liczne wzniesienia, lasy i wody. Większe wyniosłości terenowe to Góry Bukowe, Wzniesienia Elbląskie oraz rozległy wał czołowych moren ciągnących się przez całe prawie Pomorze.

Na jego wschodnim krańcu leżą Wzgórza Szymbarskie z najwyższej położoną Wieżycą (329 m), znaną z dobrych warunków narciarskich. Nad Bałtykiem ożywienie wprowadzają klifowe urwiska oraz wysokie i przeważnie zalesione wały wydmore, jak Rowokół (125 m) - święta góra Pomorzan. Swoisty urok mają też Żuławy Wiślane w delcie Wisły, z licznymi terenami depresyjnymi.

Lasy, przeważnie sosnowe, bukowe i mieszane, zajmują łącznie ponad 17 tys. km², tworząc liczne, zwarte kompleksy. Największe spośród nich to puszcze: Wkrzańska, Goleniowska, Koszalińska, Słupska, Darżłubska i Bydgoska oraz najbardziej rozległe bory Tucholskie, niezwykle cenione łowiska myśliwskie.

Prawdziwym bogactwem Pomorza są wody powierzchniowe, a zwłaszcza przybrzeżne akweny Bałtyku z zatokami Gdańską i Szczecińską oraz zalewami morskimi Szczecińskim i Wiślanym. Występują też liczne jeziora polodowcowe i przybrzeżno-lagunowe, których łącznie jest ponad 400 (powyżej 50 ha). Wśród nich spotykamy duże jeziora śródlądowe jak Lubie, Charzykowskie i Wdzydze oraz zespoły połączonych ze sobą jezior, na przykład raduńskich i brodnickich. Przez region płyną dolne odcinki Odry i Wisły oraz ich dopływy. Inne ważniejsze cieki wodne to: Brda, Drawa, Drwęca i Wda oraz rzeki Przymorza: Parsęta, Słupia i Wieprza. Na rzekach istnieją sztuczne zbiorniki wodne jak Włocławski, Kamieński i Koronowski. Większość tych wód, a szczególnie Bałtyku, jest niezwykle atrakcyjna dla turystyki i wypoczynku oraz sportów rekreacyjnych, jak żeglarstwo morskie i śródlądowe, kajakarstwo, windsurfing.

Liczne obszary mają dobrze zachowane środowisko naturalne. Chroniące je obiekty i tereny przedstawiają ogromną wartość turystyczno-poznawczą i edukacyjną, tak istotną w ekoturystyce. Na Pomorzu są dwa parki narodowe: Woliński i Słowiński, o łącznej powierzchni 231 km².

W parku słowińskim, uznanym za światowy rezerwat biosfery, wielkimi osobliwościami przyrodniczymi są ostoje ptasie na jeziorach Łebsko i Gardno oraz wędrujące wydmy i cmentarzysko drzew. Znacznie więcej utworzono parków krajobrazowych. Spośród dwudziestu takich obiektów o łącznej powierzchni ok. 4 tys. km² warto wymienić zwłaszcza parki położone nad Bałtykiem: Nadmorski, Mierzei Wiślanej i Wzniesień Elbląskich. W krainie jezior z pięknych krajobrazów słyną parki: Brodnicki, Drawski, Gostynińsko-Włocławski, Iński, Kaszubski, Tucholski, Wdzydzki oraz Doliny Słupi i Doliny Dolnej Odry; na uwagę zasługuje też Nadgoplański Park Tysiąclecia. Mniejsze tereny i pojedyncze obiekty są chronione w ponad 230 rezerwatach przyrody i w postaci 3 tysięcy pomników przyrody. Do rzadkich osobliwości przyrodniczych zaliczają się między innymi rezerwaty: "Jez. Družno" na Żuławach, "Cisy Staropolskie" w Wierzchlasie, "Rzeka Drwęca", "Ostoja bobrów na rzece Pasłęce" oraz pomniki: największy w Polsce głaz Tryglaw w Tychowie Wielkim i także Dąb Bażyńskiego w Kadynach.

Bałtyk, jeziora i rzeki oraz lasy i piękne naturalne krajobrazy powodują, że omawiany region i jego przyroda przedstawiają ogromną wartość dla turystyki, zarówno dla wypoczynku jak i dla krajoznawstwa. Na osobne wyróżnienie zasługuje wybrzeże Bałtyku, którego atrakcyjność turystyczną kształtuje środowisko przyrodnicze i jego komponenty: piaszczyste plaże nadmorskie, walory kąpieliskowe i żeglarskie owartego morza oraz bioklimat morski o cennych właściwościach leczniczych.

Z badań Instytutu Turystyki wynika, że przyrodnicze walory wypoczynkowe bardzo wysokiej rangi mają obszary liczące prawie 7,2 tys. km² (12% całej powierzchni). Obszary o wysokich walorach zajmują 11,2 tys. km² (19%). Ponadto są liczne tereny z walorami niższej rangi. Do

obszarów o największej wartości wypoczynkowej zaliczają się potencjalnie nad Bałtykiem: wyspy Uznam i Wolin, wybrzeża: Trzebiatowskie, Słowińskie i Kaszubskie oraz mierzeje Helska i Wiślana. W krainie jezior są to głównie części pojezierzy: Myśliborskiego, Ińskiego, Drawskiego, Szczecineckiego, Bytowskiego, Kaszubskiego i Brodnickiego oraz części Równiny Charzykowskiej, Borów Tucholskich i Poj. Kujawskiego. Łącznie obszary tej kategorii występują w 120 gminach pomorskich, w tym we wszystkich właściwie gminach leżących nad otwartym morzem. Najmniej takich gmin znajduje się w województwach toruńskim i włocławskim. Kilka miejscowości wypoczynkowych można uznać za szczególnie atrakcyjne dla turystyki zagranicznej. W grupie 16 takich ośrodków są: Ciechocinek, Kołobrzeg, Łeba i Świnoujście oraz Darłowo, Jastarnia, Krynica Morska, Międzyzdroje i Władysławowo.

Zasoby przyrodniczo-wypoczynkowe i związany z nimi produkt turystyczny mają charakter wybitnie sezonowy, przyciągają turystów głównie w okresie letnim, zwłaszcza w lipcu i sierpniu, co stwarza określone problemy rozwojowe i eksploatacyjne dla infrastruktury recepcyjno-usługowej. Toteż niezwykle ważne staje się komplementarne rozwijanie takich asortymentów produktu, które pozwalają znacznie wydłużyć krótki sezon turystyczny nad morzem i jeziorami.

Na terenach bardziej naturalnych, leśnych i rolniczych, istnieje mnóstwo zwierzyny łownej (ok. 400 tys. sztuk). Szczególnie dużo bytuje zwierzyny grubej, jak jelenie, sarny i dziki oraz łosie i daniele. Jej pogłowie wynosi 180 tys. sztuk, a więc ponad 20% zasobów krajowych. Cenne i bogate łowiska znajdują się zwłaszcza w Bydgoskiem, Koszalińskim i Szczecińskim.

Na Pomorzu istnieją dość liczne ośrodki hodowli rasowych koni i kluby jeździeckie, w których można uprawiać różne formy hippiki. Do bardziej znanych należą stadniny i stada ogierów w Białym Borze,

Łobezie, Kadynach i Kwidzynie.

Własności klimatyczne i zasoby solanek leczniczych pobudziły rozwój przyrodolecznictwa w tej części Polski. Łącznie funkcjonuje tu 8 uzdrowisk statutowych, z których najważniejsze nad Bałtykiem to: Kołobrzeg (choroby układów oddechowego i krążenia), Świnoujście (choroby układów krążenia, dokrewnego, oddechowego i kobiece) oraz Kamień Pomorski, na pozostałym zaś obszarze są to: Połczyn-Zdrój (choroby reumatyczne, kobiece i układu nerwowego), Inowrocław (choroby narządów ruchu, reumatyczne, układów krążenia i pokarmowego oraz Ciechocinek (choroby reumatyczne, kobiece, układów oddechowego, krążeniowego i nerwowego) ze słynnymi zabytkowymi tężniami solnymi z drewna. Sześć miejscowości jest objętych ustawą uzdrowiskową; są to między innymi: Krynica Morska, Jastarnia - Jurata, Łeba i Dziwnówek. Ponadto jeszcze wiele innych miejscowości ma odpowiednie warunki naturalne do tego rodzaju działalności. Właściwie całe wybrzeże Bałtyku można by uznać za wielkie zagłębienie uzdrowiskowe o charakterze leczniczym, profilaktycznym i usprawniającym.

Dla poznawania krajobrazów i osobliwości przyrodniczych wytyczono liczne trasy wędrówek krajoznawczych i ekologicznych. Długość oznakowanych szlaków nizinnych przekracza 6,4 tys. km. Do bardziej znanych należą szlaki: Nadbałtycki, Solny i Kopernikowski, prowadzący z Elbląga do Fromborka. Najpiękniejsze szlaki kajakowe tworzą przepływające przez lasy i jeziora nizinne rzeki: Brda, Drawa (szlak im. K. Wojtyły), Drwęca, Radunia, Słupia i Wda. Na wodach przybrzeżnych Bałtyku, zalewach morskich i niektórych jeziorach odbywają się wycieczki statkami białej floty.

ATRAKCJE KULTUROWE

Wielkim bogactwem odznacza się krajobraz kulturowy Pomorza, na co niemały wpływ miały złożone dzieje tej ziemi. Ważniejszych miejscowo-

ści zawierających pojedyncze obiekty lub ich zespoły o dużym znaczeniu krajoznawczym jest ogółem ponad 80, z tego co najmniej 20 można uznać za interesujące dla turystów zagranicznych. Do wybitnych miejscowości pod względem krajoznawczym zaliczają się przede wszystkim Gdańsk, Toruń i Szczecin - wielkomiejskie centra zabytkowe, kulturalne, naukowe, handlowe i turystyczne. Do szczególnie znaczących należą też Malbork, Frombork i Biskupin, a ponadto wyróżniają się: Chełmno, Darłowo, Kamień Pomorski, Kwidzyn, Pelplin, Strzelno i Stargard Szczeciński oraz Gniew, Radzyń Chełmiński i Sztutowo. Miejscowości pielgrzymkowych jest kilkanaście, głównie na Kujawach i Kaszubach. Ważniejsze wśród nich, o zasięgu ponaddiecezjalnym, to Pakość i Wejherowo (obie z kalwariami), Rywałd Królewski i Swarzewo - główne sanktuarium ludności kaszubskiej.

Największym i najważniejszym ośrodkiem całego regionu jest Trójmiasto z historycznym Gdańskiem, który stanowi jeden z okazalszych i najstarszych zespołów staromiejskich w Polsce, słynący z wielu gotyckich budowli sakralnych, manierystycznej architektury mieszczańskiej i obiektów fortyfikacyjnych. Najświetniejsze zabytki gdańskie: kościoły i klasztory oraz ratusze, kamienice i inne budowle miejskie, grupują się na Głównym i Starym Mieście, gdzie spotykamy najprzedniejsze dzieła manieryzmu holenderskiego, jak Wielki Arsenał i Ratusz Staromiejski. Z innych miast wyjątkową rangą odznacza się miasto Kopernika i pierników: Toruń, zawierający jeden z cenniejszych i najliczniejszych w kraju kompleksów średniowiecznej architektury z gotyckimi kościołami i budowlami obronnymi oraz najpiękniejszym w Polsce ratuszem ceglanym i największym zespołem kamienic hanzeatyckich.

Na Pomorzu zachowały się różne zabytki architektury i sztuki, stanowiące ważną spuściznę historyczną, istotną nie tylko dla Polaków. Grupują się one głównie w zachodniej części ziemi szczecińskiej oraz na dolnym Powiślu. Do znakomitych budowli sakralnych zaliczają się

zwłaszcza gotyckie kościoły Gdańska z największą w Polsce i nad Bałtykiem ceglana świątynią halową Najświętszej Marii Panny oraz kościoły Torunia: Mariacki i Świętojański. Wybitne przykłady budownictwa religijnego to także gotycki kościół Mariacki w Stargardzie Szczecińskim, stare katedry w Kołobrzegu i Kamieniu Pomorskim, budowle Wzgórza Katedralnego we Fromborku i zespół katedralno-zamkowy w Kwidzynie. Do cennych zabytków należą też początkami sięgające średniowiecza opactwa cysterskie w Oliwie (Gdańsk), Pelplinie i Kołbaczu.

Wyjątkowo liczne są budowle zamkowe, darzone zwykle szczególnym sentymentem. Z dawnych zamków pomorskich wyróżniają się obronne siedziby książąt Gryfickich w Szczecinie, Słupsku i Darłowie oraz inne rezydencje warowne zachowane w Krągu, Pezinie, Płotach i Świdwinie. Największym jednak rarytasem są średniowieczne ceglane zamki krzyżackie, a wśród nich rezydencja wielkich mistrzów zakonnych w Malborku, jedno z najznakomitszych dzieł średniowiecznej architektury obronnej. W potężnym gotyckim zespole zamkowym, składającym się właściwie z trzech zamków, prawdziwą perłę europejskiej architektury stanowi gotycki pałac wielkiego mistrza. Inne mniejsze warownie zachowały się w Bytowie, Gniewie, Golubiu-Dobrzynie i Nowem, a w postaci utrwalonej ruiny między innymi w Radzynie Chełmińskim i Toruniu.

Spośród wielu innych zabytków wypada wspomnieć o licznych, pochodzących przeważnie z XIX wieku zespołach pałacowo-parkowych, zwłaszcza w Krokowie, Lubostroni, Ostromecku, Waplewie Wielkim i Warcinie oraz dworach: barokowym w Świerznie i z pamiątkami szopenowskimi w Szafarni. Z budowli mieszczańskich zwracają uwagę średniowieczne ratusze, między innymi w Gdańsku, Toruniu, Malborku i Szczecinie, oraz renesansowy w Chełmnie, a także obwarowania miejskie zachowane w kilkunastu miejscowościach, w Stargardzie Szczecińskim i Chełmnie. Niezwykle interesującym zabytkiem hydrotechnicznym jest Kanał Elbląski

ze słynnymi pochylniami; pływają po nim stateczki pasażerskie, sam zaś kanał stanowi atrakcyjny szlak kajakowy i żeglarski.

Najcenniejsze zabytki prehistoryczne, a zarazem rezerваты archeologiczne to obronna osada prastłowiańska w Biskupinie oraz Kamienne Kręgi z kurhanami i cmentarzyskiem w Odrach. Ponadto wyróżnia się grupa stanowisk archeologicznych, grodzisk i cmentarzysk w Wolinie. Do ważniejszych miejsc historycznych, upamiętnionych monumentami, należą Cedynia, Płowce i Westerplatte (Gdańsk).

Poznaniu przeszłości i dziedzictwa kulturowego służą specjalne historyczne trasy studialne. Jedną z nich jest Szlak Hanzeatycki, biegnący przez nadbałtyckie miasta, należące niegdyś do średniowiecznej Hanzy Niemieckiej. Pomorze przecinają też odcinki polskiego szlaku cysterskiego, wiodące m.in. przez Gdańsk, Pelplin i Kołbacz. Obie te trasy zaliczają się do europejskich dróg kultury, propagowanych przez Radę Europy. Do niezwykle interesujących należą też inne trasy studialne: Szlak Kopernikowski i Szlak Teutoński, oprowadzające po średniowiecznym państwie krzyżackim i zabytkach polskiej Warmii, jak również Szlak Piastowski, wiążący się z początkami i kolebką państwa polskiego.

Na Pomorzu działają liczne i popularne placówki muzealne z wieloma interesującymi i nierzadko bogatymi zbiorami. 80 istniejących muzeów, których większość mieści się w cennych budynkach zabytkowych i znajduje w miejscowościach uczęszczanych przez turystów, odwiedza co roku ponad 3 mln osób. Największe ośrodki muzealne to Gdańsk i Toruń. Do cenniejszych turystycznie placówek można zaliczyć muzea: Zamkowe w Malborku i Kopernikowskie we Fromborku, następnie zaś muzea narodowe w Szczecinie i Gdańsku, to ostatnie m.in. ze słynnym obrazem Memlinga i kolekcją rzeźb gotyckich. Interesujące są też zbiory wiążące się z Bałtykiem, na przykład Centralne Muzeum Oceanograficzne i Muzeum Marynarki Wojennej oraz muzea-statki ("Dar Pomorza" i "Sołdek"),

a także muzea rybołówstwa w Świnoujściu i Helu, czy też Muzeum Latařnictwa Morskiego na Rozewiu.

Najliczniejsze są muzea ze zbiorami o charakterze regionalnym, spořród których warto wymienić zwiastcza wielodziałowe muzea okręgowie w Toruniu, Bydgoszczy i Koszalinie oraz Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku, muzea kaszubskie w Bytowie i Kartuzach. Folklorowi i budownictwu ludowemu poświęcone są: Skansen Słowiński w Klukach i Kaszubski Park Etnograficzny we Wdzydzech Kiszewskich. Na uwagę zasługują teř muzea zamkowe w Kwidzynie i Darłowie, muzeum archeologiczne w Biskupinie oraz Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie. Muzeum Diecezjalne w Pelplinie szczyci się posiadaniem organowej "Tabulatury Pelplińskiej", najobszerniejszego w Europie zabytkowego zbioru utworów muzycznych z XVII wieku. W Sztutowie istnieje muzeum martyrologiczne na terenie dawnego hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Stutthof.

Żywe do dziś tradycje kultury ludowej przetrwały w kilku rejonach. Folklor i sztukę ludową Kaszubów reprezentują głównie: gwara, haft i garncarstwo oraz tkactwo, plecionkarstwo, malarstwo na szkle i rzeřba, a także twórcy ludowi oraz zespoły pieśni i tańca. Wařniejsze ořrodkı kaszubskiej kultury to Chmielno, Kartuzy, Kościerzyna, Wejherowo i Wdzydze Kiszewskie. Takę na pobliskim Kociewiu, zwiastcza w okolicach Starogardu Gdańskiego, żywe są nadal niektóre tradycyjne obrzędy, pieśni i podania oraz odrębna gwara, twórczość zaś ludowa przejawia się głównie w hafciarstwie, plecionkarstwie i rzeřbie drewnianej. Innym interesującym rejonem etnograficznym są Pałuki, znane z budownictwa podcieniowego, meblarstwa, haftów, obrzędów, pieśni i tańców. Do dziś najbardziej żywe jest hafciarstwo, rzeřbiarstwo i zdobnictwo z papieru i słomy, zwiastcza w okolicach Kcyni i Żnina, gdzie znajduje się muzeum pałuckie. W rejonie Inowrocławia i Włocławka spotykamy

przejawy tradycyjnej kultury kujawskiej, w postaci hafciarstwa i kapel ludowych.

Na Pomorzu liczne są ośrodki życia kulturalno-artystycznego, które koncentruje się w dużych miastach i stolicach regionalnych. Działają w nich, z wyjątkiem Włocławka, 23 teatry i instytucje muzyczne, odwiedzane także przez turystów. Do popularniejszych należą Opera i Filharmonia Bałtycka oraz Teatr "Wybrzeże" w Gdańsku, Teatr Muzyczny w Gdyni, Opera i Operetka w Szczecinie, Filharmonia Pomorska i Teatr Polski w Bydgoszczy.

W ponad 30 miejscowościach, z których większość to znane ośrodki turystyczne, organizuje się blisko 100 imprez kulturalnych: muzycznych, teatralnych, filmowych, fotograficznych, plastycznych i folklorystycznych, o znaczeniu co najmniej regionalnym. Ponadto w wielu gminach urządzane są różne imprezy lokalne. W dziedzinie muzyki do ważniejszych należą: Światowy Festiwal Chórów Polonijnych w Koszalinie, Międzynarodowy Festiwal Piosenki w Sopocie, Międzynarodowy Festiwal Pieśni Chóralnej w Międzyzdrojach, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Kamieniu Pomorskim oraz Międzynarodowy Festiwal "Musica Sacra" w Gdańsku. Liczne i popularne są zwłaszcza koncerty i festiwale muzyki organowej, odbywające się latem w kościołach Gdańska, Torunia, Koszalina, Słupska, Elbląga, Fromborka i Inowrocławia.

Z innych dziedzin artystycznych warto wymienić takie imprezy, jak: Międzynarodowy Festiwal Teatralny "Kontakt" w Toruniu, Międzynarodowy Festiwal Artystyczny w Żarnowcu, Międzynarodowe Biennale Exlibrisu Współczesnego w Malborku, Plener Fotograficzny Krajów Nadbałtyckich w Ustce, Festiwal Polskiego Malarstwa Współczesnego w Szczecinie, Festiwal Kultury Studenckiej "Fama" w Świnoujściu. W wielkich miastach jak Gdańsk, Gdynia, Szczecin i Toruń, mających odpowiednie zaplecze techniczne, odbywają się imprezy targowe i kongresowe, na przykład Międzynarodowe Targi Gdańskie.

Duże zaciekawienie, zwłaszcza wśród turystów, wzbudzają różne imprezy folklorystyczne i regionalne, jak: Międzynarodowe Spotkania Kapel Ludowych w Toruniu, Festiwal Zespołów Folklorystycznych Polski Północnej w Trójmieście, Pyrzyckie Spotkania z Folklorem w Pyrzycach, Przegląd Zespołów Pieśni, Tańca i Muzyki Kaszubskiej w Chojnicach, Festiwal Folkloru Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej w Ciechocinku oraz Dni Morza w Gdańsku i Szczecinie. Należą też do nich różnego rodzaju jarmarki, urządzone m.in. w Elblągu, Nakle, Żninie, Bydgoszczy, Kołobrzegu i Wdzydzach. Najbardziej znany jest Jarmark Dominikański w Gdańsku. Jedną z ciekawszych imprez staje się też międzynarodowy Festiwal Wikingów w Wolinie, widowisko historyczne zapoczątkowane latem bieżącego roku.

Do znaczących imprez turystycznych zaliczają się międzynarodowe spływy kajakowe "Warmia-Mazury" oraz na Brdzie i Drwęcy, żeglarskie regaty organizowane na zalewach Szczecińskim i Kamieńskim oraz jeziorach Wdzydze i Gardno, a także Pieszy Rajd Nadbałtycki. Wielkimi wydarzeniami turystycznymi, odbywającymi się na zamku w Golubiu-Dobrzyń, są też zwykle Międzynarodowy Konkurs Krasomówczy i Międzynarodowy Turniej Rycerski.

INFRASTRUKTURA USŁUGOWA

W omawianych województwach skupia się znaczący dla polskiej turystyki potencjał recepcyjno-usługowy. Obiekty noclegowe liczą 262 tys. miejsc, co stanowi 31% zasobów krajowych.¹ Baza recepcyjna ma przeważnie charakter sezonowy: w obiektach użytkowanych tylko latem znajduje się 87% ogólnej liczby miejsc noclegowych. Obiekty całoroczne wy-

1. Większość podawanych dalej informacji dotyczących obiektów noclegowych turystyki i ich wykorzystania odnosi się do okresu październik 1991 - wrzesień 1992 r.

stępują głównie w dużych miastach i uzdrowiskach. Dominują ośrodki wczasowe i inne obiekty wypoczynkowe, które razem skupiają 161 tys. miejsc (61% ogółem), następnie zaś campingi i pola biwakowe (34,3 tys.), hotele i obiekty podobne (18,3 tys.), ośrodki kolonijne (13,3 tys.) i pokoje wynajmowane (6,3 tys.).

Baza noclegowa występuje łącznie w 270 gminach i miastach, w tym we wszystkich gminach leżących bezpośrednio nad otwartym Bałtykiem. Wąski pas wybrzeża mieści ponad 60% całej bazy, tam też są największe jej skupiska, bliskie pułapom naturalnej pojemności. Do miast i gmin o największym potencjale recepcyjnym należą nad Bałtykiem: Rewal (21,6 tys. miejsc), Kołobrzeg, Dziwnów i Mielno. W dużych miastach i stolicach wojewódzkich znajduje się blisko 20 tys. miejsc, najwięcej w Gdańsku i Szczecinie. Na pozostałym obszarze, w tym także na atrakcyjnych pojezierzach, baza jest bardziej rozproszona, co stwarza większe możliwości jej rozbudowy.

Stopień wykorzystania wszystkich turystycznych obiektów noclegowych, odniesiony do rzeczywistego okresu eksploatacyjnego, wynosił średnio 50%. Najwyższe wykorzystanie było w miesiącach letnich, zwłaszcza w lipcu, kiedy dochodziło do 70%, a w województwach koszalińskim i słupskim nawet do 80%. Wynika z tego, że nawet w samym szczycie sezonu letniego niektóre obiekty nie miały pełnego obłożenia.

Zmiany zachodzące w strukturze własnościowej polegają głównie na przejmowaniu części obiektów noclegowych przez gestorów prywatnych i komunalnych kosztem bazy zakładowej. Nadal jednak liczne ośrodki wczasowe, mimo że działają na zasadach rynkowych, są własnością zakładów pracy, które mają trudności z ich sprzedażą. Do znaczących gestorów bazy należą ośrodki sportu i rekreacji (12 tys. miejsc) oraz regionalne i lokalne przedsiębiorstwa turystyczne. Osoby fizyczne posiadają ponad 130 obiektów, liczących 11 tys. miejsc.

Obiekty wypoczynkowe, które obsługują pobyty wczasowe będące podstawowym produktem turystycznym regionu, to głównie baza sezonowa, nadająca się do eksploatacji tylko w okresie letnim. Zaledwie 10% tej bazy to budynki użytkowane przez cały rok. Większość znajduje się nad Bałtykiem, gdzie największe skupiska obserwuje się na Wybrzeżu Szczecińskim, w okolicach Władysławowa oraz na Wybrzeżu Jantarowym i Mierzei Wiślanej. Stan techniczny obiektów wypoczynkowych, z których większość wybudowano po 1960 roku, jest dość dobry, jednak standard użytkowy mają zróżnicowany. Oprócz niskostandardowej zabudowy można też spotkać dość liczne bardzo komfortowe ośrodki wczasowe o rozbudowanej infrastrukturze usługowej i rekreacyjnej, na przykład w Krynicy Morskiej, Jastarni, Kołobrzegu, Ustce i Świnoujściu. Wszystkie ośrodki wczasowe oferują bardzo zbliżony produkt turystyczny w postaci dłuższych pobytów o niewiele różniących się programach.

Hotele i obiekty podobne (motele, pensjonaty i domy wycieczkowe) to przeważnie baza całoroczna, nastawiona na obsługę różnych segmentów ruchu turystycznego, głównie wycieczkowego i służbowego. W tej grupie najważniejsze są hotele: 132 obiekty od jedno do cztero gwiazdkowych liczące łącznie 12,4 tys. miejsc. Znikomą ich liczbę mają natomiast motele (260) i pensjonaty (2 tys.), co wskazywałoby na potrzebę rozbudowy tego rodzaju bazy. W ostatnim czasie nad Bałtykiem zaczęły powstawać hotele o charakterze wypoczynkowym. Nieraz następuje to dzięki odpowiedniej adaptacji dawnych ośrodków wczasowych, co należy uznać za korzystną tendencję rozwojową.

Hoteli czterogwiazdkowych, o wysokim standardzie, jest 18 i mają one łącznie 2560 pokoi. Obiekty te, w większości własność "Orbisu SA", znajdują się w dużych miastach i stolicach województw (z wyjątkiem Słupska), gdzie funkcjonuje 12 takich placówek liczących 1710 pokoi.

Niektóre mają duże zaplecze konferencyjne, na przykład "Marina" w Gdańsku i "Neptun" w Szczecinie, co umożliwia organizowanie różnych kongresów i sympozjów. Poza wymienionymi miastami luksusowe hotele znajdują się też w kilku znanych miejscowościach wypoczynkowych, jak Kołobrzeg, Międzyzdroje i Sopot.

W okresie styczeń-październik 1992 r. stopień wykorzystania wszystkich hoteli wynosił 35%, czterogwiazdkowych zaś - 43% (w woj. toruńskim 59%, w bydgoskim zaledwie 13%). Bardzo zbliżone wskaźniki wykorzystania miały hotele wysokostandardowe w miastach wojewódzkich, najwyższe w Gdańsku i Szczecinie (nieco powyżej 50%).

Bardzo popularny rodzaj taniej bazy sezonowej stanowią 74 campingi, które liczą prawie 17 tys. miejsc wykorzystywanych w 35%, głównie na pobyty wypoczynkowe. Wyższy standard przedstawiają obiekty I kategorii, których jest 17. Większość campingów najliczniej i najczęściej odwiedzanych oraz wszystkie obiekty I kategorii leżą nad Bałtykiem, gdzie też znajduje się najnowocześniejszy i największy obiekt: "Inter-camp" w Łebie.

Warto wspomnieć, że w kilku miejscowościach nadbałtyckich istnieją bazy żeglarstwa morskiego i dalekomorskiego. Większe porty żeglarskie znajdują się m.in. w Szczecinie, Świnoujściu, Trzebieży, Kołobrzegu, Darłowie, Ustce, Gdańsku i Gdyni.

W omawianych województwach działają liczne biura podróży, których w 1992 roku było 680, najwięcej w woj. gdańskim. W ciągu ostatnich trzech lat ich liczba zwiększyła się ponad pięciokrotnie, dzięki powstaniu wielu małych i średnich firm prywatnych. Oprócz nich działalność na tych terenach prowadzi także większość dużych ogólnopolskich biur podróży, które mają własne oddziały lub agencje oraz własne obiekty noclegowe. Tak więc na przykład prywatne biura turystyczne są właścicielami 80 obiektów liczących razem prawie 10 tys. miejsc. Na pod-

stawie ogólnopolskiego sondażu można przypuszczać, że większość działających w regionie biur prowadzi najczęściej usługi i świadczenia krajowe, sprzedając głównie wczasy, obozy, kolonie i wycieczki. Inne ważne rodzaje działalności tych firm to serwis i transport turystyczny, w mniejszym zaś stopniu usługi gastronomiczne i handlowe.

RUCH TURYSTYCZNY

Region pomorski odgrywa ważną rolę w recepcji krajowego ruchu turystycznego, zwłaszcza w okresie letnim. Największe natężenie turystów występuje w województwach gdańskim i szczecińskim, które zaliczają się do grupy 5 województw o największej w Polsce liczbie przyjezdnych. Szacuje się, że w 1992 r. Pomorze było celem około 14 mln krajowych wyjazdów urlopowo-wakacyjnych (na co najmniej 5 dni) i wyjazdów trwających do 4 dni (z jednym co najmniej noclegiem), co stanowi 23% wszystkich podróży w kraju. Na pobliskich terenach wokół aglomeracji miejskich obserwuje się dużą frekwencję w ramach wypoczynku weekendowego.

Ruch turystyczny rejestrowany w obiektach noclegowych był znacznie mniejszy, gdyż wynosił 2,4 mln osób (16% wielkości krajowej) i 15,1 mln noclegów (32%). Największa była frekwencja na wybrzeżu bałtyckim, gdzie pobyty w bazie noclegowej mają głównie charakter wypoczynkowy i sezonowy. W miastach i gminach leżących nad Bałtykiem zanotowano ponad 1,2 mln korzystających i 10,1 mln noclegów. Duże miasta i stolicy wojewódzkie skupiały 33% rejestrowanego ruchu turystycznego, który ma tu przeważnie charakter krajoznawczy i służbowy, a zarazem, podobnie jak w uzdrowiskach, trwa przez cały rok, choć też z różnym nasileniem w poszczególnych kwartałach roku i uprzywilejowaniem miesięcy letnich.

W niektórych częściach Pomorza obserwujemy wzmożony zagraniczny ruch turystyczny. Na przejściach granicznych w rejonie notowano w całym 1992 roku przyjazdy blisko 11 mln cudzoziemców (22% wielkości krajowej). W ogromnej większości byli to Niemcy (10,6 mln osób), których wielu (60-70%) udaje się do Polski wyłącznie na jednodniowe zakupy. Niewątpliwie sprzyja temu otwarcie całego szczecińskiego odcinka granicy polsko-niemieckiej dla tzw. małego ruchu granicznego. Spośród obywateli innych krajów najwięcej przyjeżdżało Szwedów (115 tys.) i Duńczyków (48 tys.). Według najnowszych badań Instytutu Turystyki całe wybrzeże morskie odwiedza 14% turystów zagranicznych przybywających do Polski, Szczecin zaś i Gdańsk należą do grupy kilku miast najliczniej odwiedzanych przez cudzoziemców. Przyjazdy nad morze to odwiedziny u krewnych i znajomych oraz wypoczynek i rozrywka, a dopiero potem poznawanie kraju. Na pojezierzach natomiast obcokrajowcy przebywają głównie dla wypoczynku i rozrywki oraz w zamiarach krajoznawczych.

W obiektach noclegowych zarejestrowano ponad 530 tys. cudzoziemców, którym udzielono ponad 1,2 mln noclegów. Stanowiło to odpowiednio 16 i 17% wielkości odnoszących się do całego kraju. Gminy i miasta położone nad Bałtykiem odwiedziło ponad 40% ogółu cudzoziemców korzystających w tym regionie z bazy noclegowej. W dużych miastach i stolicach wojewódzkich wielkość ta dochodziła do 70%. Najwięcej cudzoziemców nocowało w Szczecinie i tylko nieco mniej w Gdańsku. Średni pobyt gości z zagranicy trwał krótko, bo 2 dni, nad morzem pół dnia dłużej, z czego można wnioskować, że byli to przeważnie uczestnicy wycieczek objazdowych i przyjeżdżający na weekendy oraz podróżujący służbowo. Porównanie frekwencji na przejściach granicznych i w obiektach noclegowych pozwala po wyłączeniu osób przebywających tylko przez jeden dzień przypuszczać, że i tak dość duża część prawdziwych turystów

zagranicznych przejeżdża tranzytem przez region, nie korzystając z usług na jego obszarze.

REGIONALNY PRODUKT TURYSTYCZNY

Produkt turystyczny Pomorza, regionu nadbałtyckiego odgrywa na rynku krajowym kluczową rolę. Najpopularniejszym i najlepiej sprzedającym się produktem są tradycyjne wczasy nad morzem lub nad jeziorami. Są to dwutygodniowe lub krótsze pobyty urlopowo-wakacyjne w ośrodkach wczasowych, najczęściej całych rodzin. Obejmują one noclegi i wyżywienie oraz wypoczynek ograniczony zwykle do kąpieli, plażowania i spacerów. Urozmaicenie tego standardowego programu stanowią przeważnie różne imprezy rozrywkowe, krótkie wycieczki krajoznawcze oraz sporty rekreacyjne i zajęcia hobbystyczne (tenis, siatkówka, badminton, kajaki, żeglowanie, grzybobranie itp.). Innym znaczącym produktem są krótkie, jedno lub dwudniowe pobyty weekendowe nad morzem i jeziorami. Dominację wczasów i weekendów jako głównych rodzajów produktu turystycznego potwierdzają ankiety nadesłane przez gminy. Bardziej indywidualne i mniej masowe są natomiast objazdowe wycieczki krajoznawczo-studyjne, rekreacyjne sporty wodne (spływy kajakowe, obozy i regaty żeglarskie, windsurfing), a także różne imprezy jeździeckie, łowieckie, wędkarskie, kulturalno-artystyczne, rajdy piesze i rowerowe itp.

Podobnie jak cały region, tak i jego produkt turystyczny powinien być zróżnicowany terytorialnie, a przez to dostosowany do możliwości poszczególnych obszarów lub ich części oraz tamtejszej społeczności. Widać to zwłaszcza na przykładzie najbardziej charakterystycznych i zarazem dość jednorodnych kompleksów turystycznych, jakimi są wybrzeże Bałtyku i pojezierze pomorskie.

Na wybrzeżu bałtyckim w kształtowaniu produktu turystycznego powinny być wykorzystane ogromne możliwości wypoczynkowe, uzdrowiskowe i sportowo-rekreacyjne tego obszaru, wynikające z obecności morza oraz występowania unikalnych form turystyki morskiej i wypoczynku nadmorskiego, nie spotykanych w innych częściach kraju. Gminy nadbałtyckie mogą oferować bardzo szeroki asortyment produktów turystycznych, a mianowicie:

- pobyty urlopowo-wakacyjne w ośrodkach czasowych, na campingach i w innych obiektach noclegowych,
- pobyty leczniczo-zdrowotne i profilaktyczno-usprawniające w uzdrowiskach i innych miejscowościach,
- pobyty weekendowe, głównie na wybrzeżu szczecińskim i kaszubskim oraz Mierzei Wiślanej,
- kolonie i obozy zdrowotne i usprawniające dla dzieci i młodzieży szkolnej,
- "zielone" szkoły poza sezonem letnim,
- jachting morski i regaty żeglarskie na zatokach, zalewach i otwartym morzu,
- szkółki i uprawianie windsurfingu morskiego,
- wycieczki morskie statkami i wodorobotami,
- wycieczki i rajdy piesze i rowerowe wzdłuż wybrzeża,
- wyprawy przyrodniczo-krajoznawcze do parków narodowych i krajo-
brazowych,
- objazdowe wycieczki studyjne, m.in. szlakiem hanzeatyckim,
- wycieczki do muzeów o tematyce marynistycznej i rybackiej,
- zwiedzanie portów morskich i stoczní.

Oferta turystyczna na pojezierzach może być równie bogata. Położone tam gminy mają warunki, aby wytwarzać i sprzedawać równie atrakcyjny produkt, a mianowicie:

- pobyty urlopowo-wakacyjne w ośrodkach wczasowych i innych obiektach noclegowych nad jeziorami i w lasach,
- pobyty leczniczo-zdrowotne w uzdrowiskach,
- pobyty weekendowe (głównie Szwajcaria Kaszubska),
- objazdowe wycieczki studyjne, zwłaszcza szlakami: Piastowskim, Kopernikowskim i Teutońskim,
- żeglowanie i windsurfing na jeziorach,
- spływy kajakowe na rzekach i jeziorach,
- wycieczki i rajdy piesze i rowerowe,
- przejażdżki starymi kolejkami wąskotorowymi na specjalnych trasach,
- wyprawy przyrodnicze (ekoturystyka) do parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody,
- wędkowanie na jeziorach i rzekach,
- polowania i imprezy myśliwskie,
- wczasy w siodle i inne imprezy jeździeckie,
- grzybobranie i zbieranie runa leśnego,
- spotkania z folklorem oraz zwiedzanie skansenów i różnych ośrodków twórczości ludowej,
- pielgrzymki i inne uroczystości religijne,
- pobyty w gospodarstwach wiejskich połączone z konsumpcją zdrowej żywności.

Walory i zasoby turystyczne powodują, że Pomorze jest atrakcyjne dla turystów zagranicznych; wzbudza zainteresowanie przede wszystkim obywateli Niemiec i państw skandynawskich, zwłaszcza Szwecji i Danii. Cudzoziemców mogą tu przyciągać różne atrakcje, do których należą duże historyczne miasta (Gdańsk, Szczecin i Toruń), liczne i cenne pamiątki i zabytki z przeszłości, strony i miejsca rodzinne, tereny nie-naruszonej przyrody oraz popularne miejscowości wypoczynkowe i uzdro-

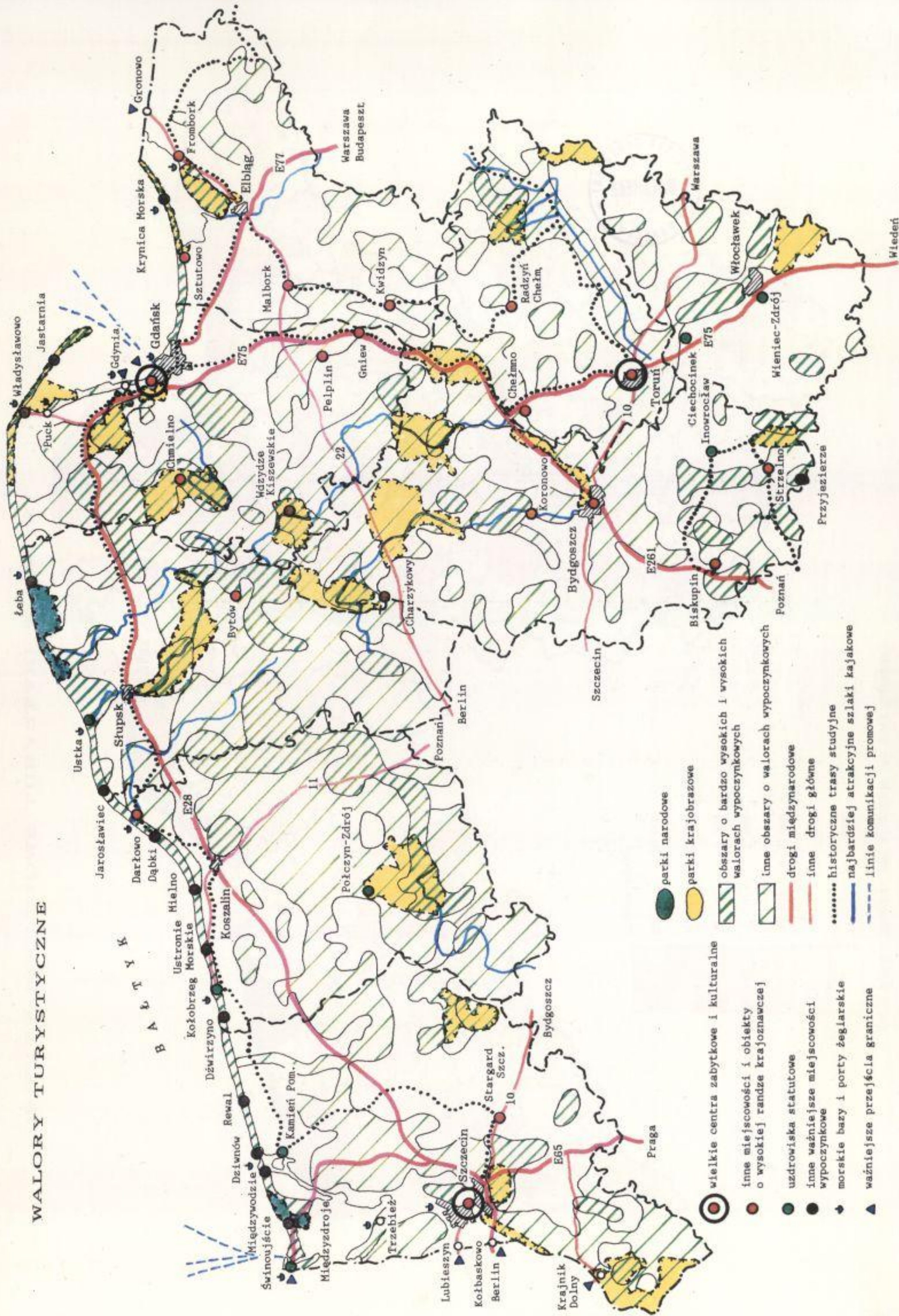
wiskowe, głównie nad morzem. W ofercie regionalnej dla cudzoziemców powinny się znaleźć między innymi:

- pobyty weekendowe w dużych miastach (Szczecin, Gdańsk) i ich okolicach, połączone z wypoczynkiem nad morzem, zwiedzaniem zabytków, wycieczkami krajoznawczymi, udziałem w różnych imprezach, uroczystościach itp. ,
- pobyty leczniczo-zdrowotne i profilaktyczno-usprawniające w uzdrowiskach (Kołobrzeg, Świnoujście i Połczyn-Zdrój),
- pobyty wypoczynkowe w zamkach, pałacach i dworach zabytkowych,
- objazdowe wycieczki studyjne (kilkudniowe) zwłaszcza szlakami hanzeatyckim i teutońskim,
- podróże do stron rodzinnych i miejsc pochodzenia przodków,
- spotkania z folklorem i twórczością ludową, połączone z imprezami i jarmarkami ludowymi, odwiedzaniem warsztatów i zespołów artystycznych, sprzedażą wyrobów rzemieślniczych, zwiedzaniem skansenów itp.,
- polowania na zwierzynę grubą z pobytem w leśniczówkach i hotelikach myśliwskich,
- wyprawy ekoturystyczne do parków narodowych i krajobrazowych, połączone z obserwacją natury, podpatrywaniem i fotografowaniem fauny itp.,
- przejazdy tranzytowe ze specjalnym programem krajoznawczym i usługowym.

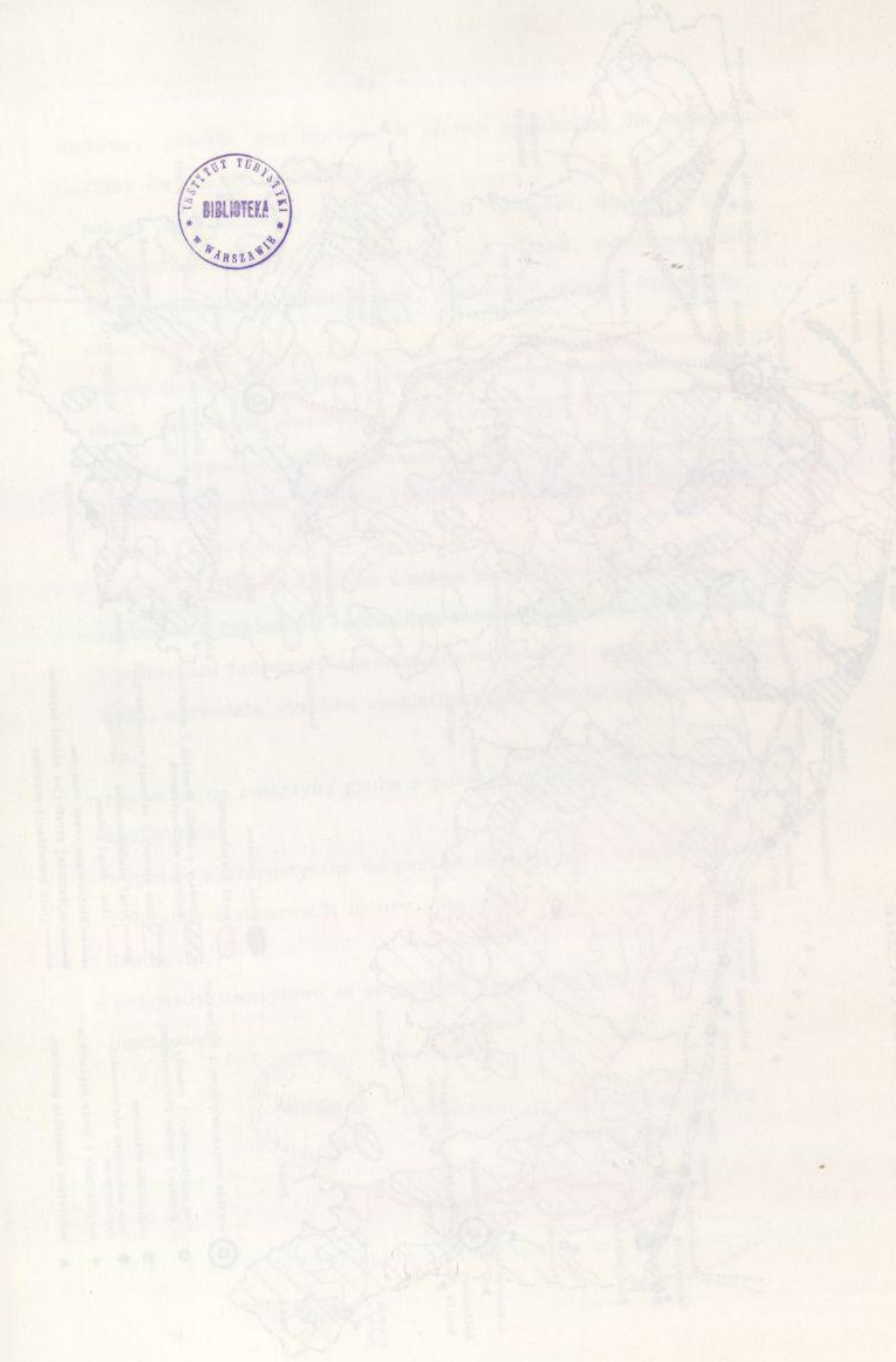
Opracowali: dr Andrzej Jagusiewicz
dr Henryk Legienis

WALORY TURYSTYCZNE

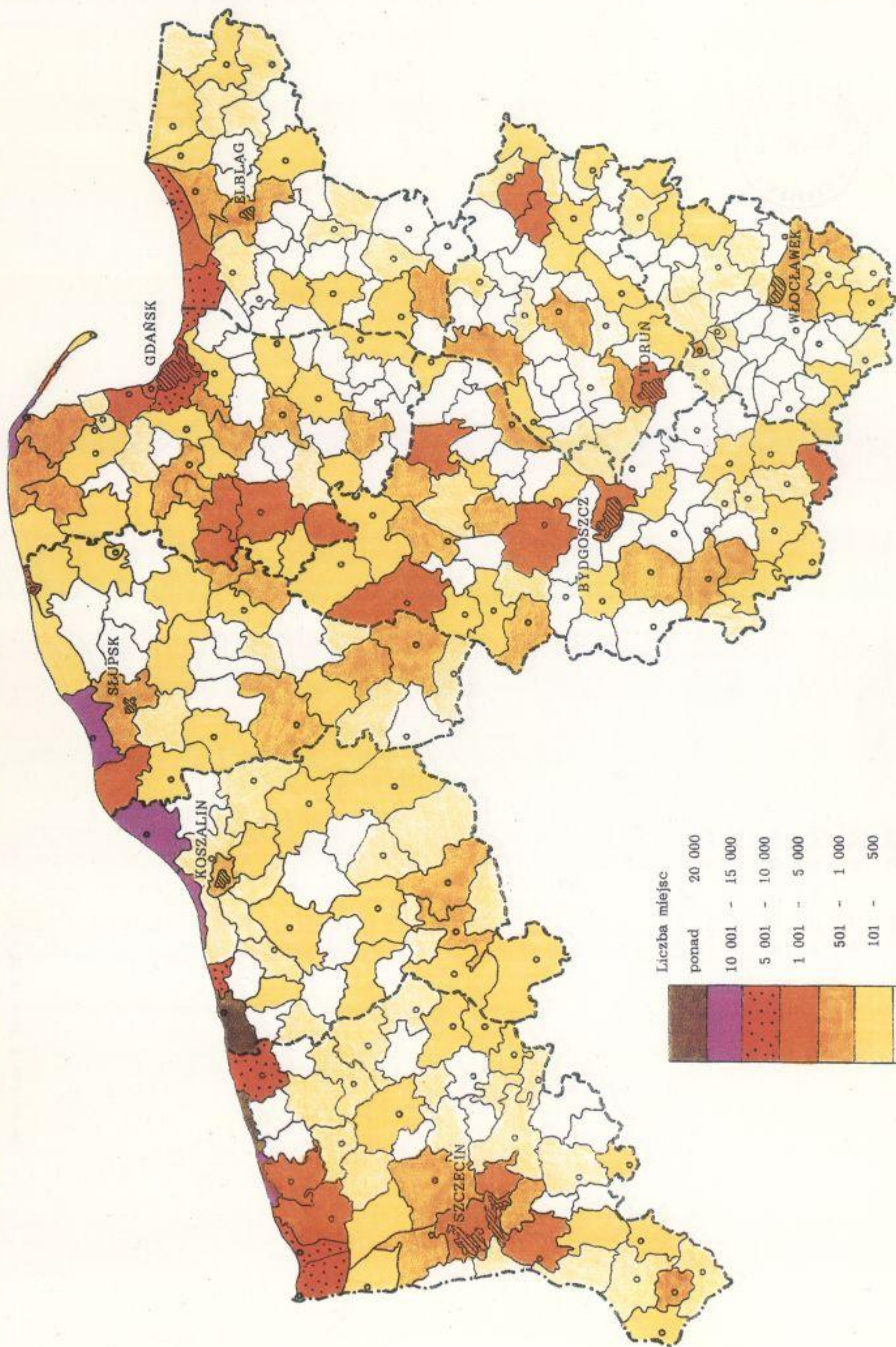

- parki narodowe
- parki krajobrazowe
- ▨ obszary o bardzo wysokich i wysokich walorach wypoczynkowych
- ▨ inne obszary o walorach wypoczynkowych
- drogi międzynarodowe
- inne drogi główne
- historyczne trasy studyjne
- najbardziej atrakcyjne szlaki kajakowe
- linie komunikacji promowej

- ⊙ wielkie centra zabytkowe i kulturalne
- inne miejscowości i obiekty o wysokiej randze krajoznawczej
- uzdrowiska statutowe
- inne ważniejsze miejscowości wypoczynkowe
- morskie bazy i porty żeglarskie
- ▲ ważniejsze przejścia graniczne

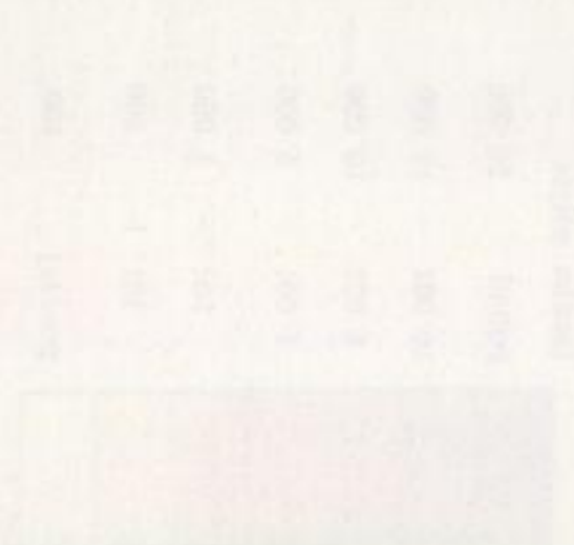

OBIEKTY NOCLEGOWE TURYSTYKI W 1992 R.

Liczba miejsc	
ponad	20 000
10 001 -	15 000
5 001 -	10 000
1 001 -	5 000
501 -	1 000
101 -	500
poniżej	100

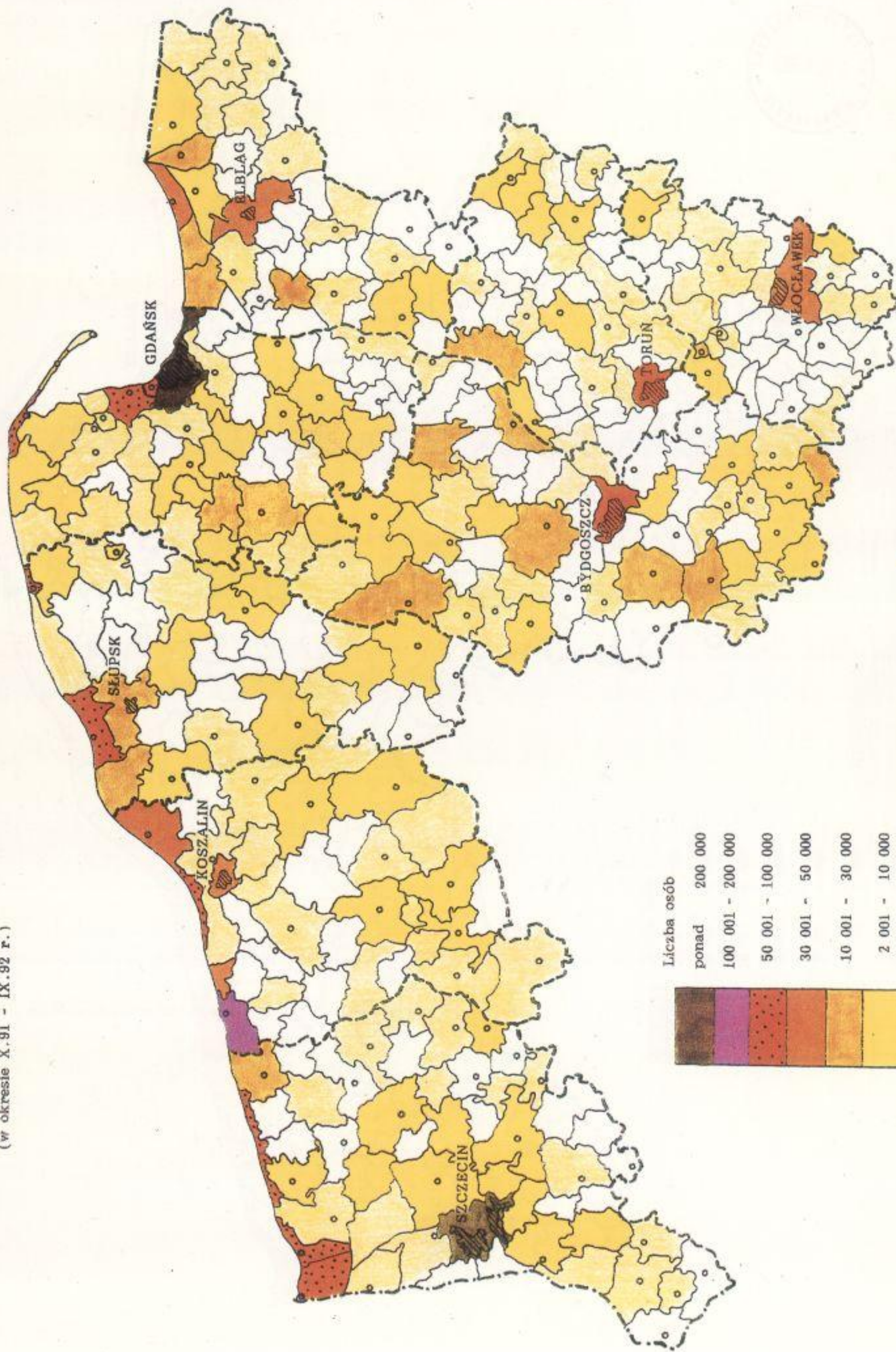
Kolor biały - zjawisko nie występuje lub brak informacji

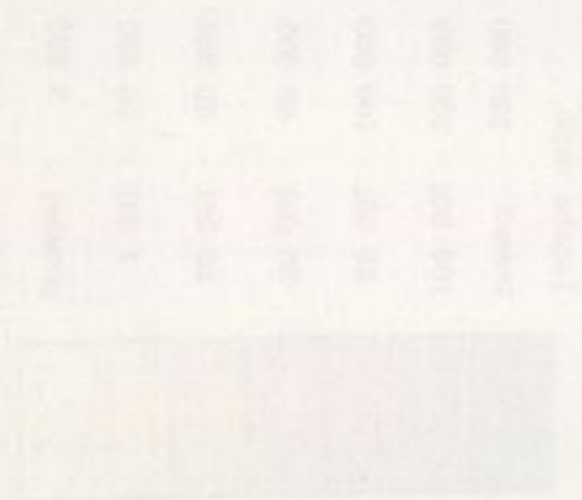
OSTRÓDZKA WOCIECHOWICZKA W. 1938

KORZYSTAJĄCY Z OBIEKTÓW NOCLEGOWYCH TURYSTYKI

(w okresie X.91 - IX.92 r.)

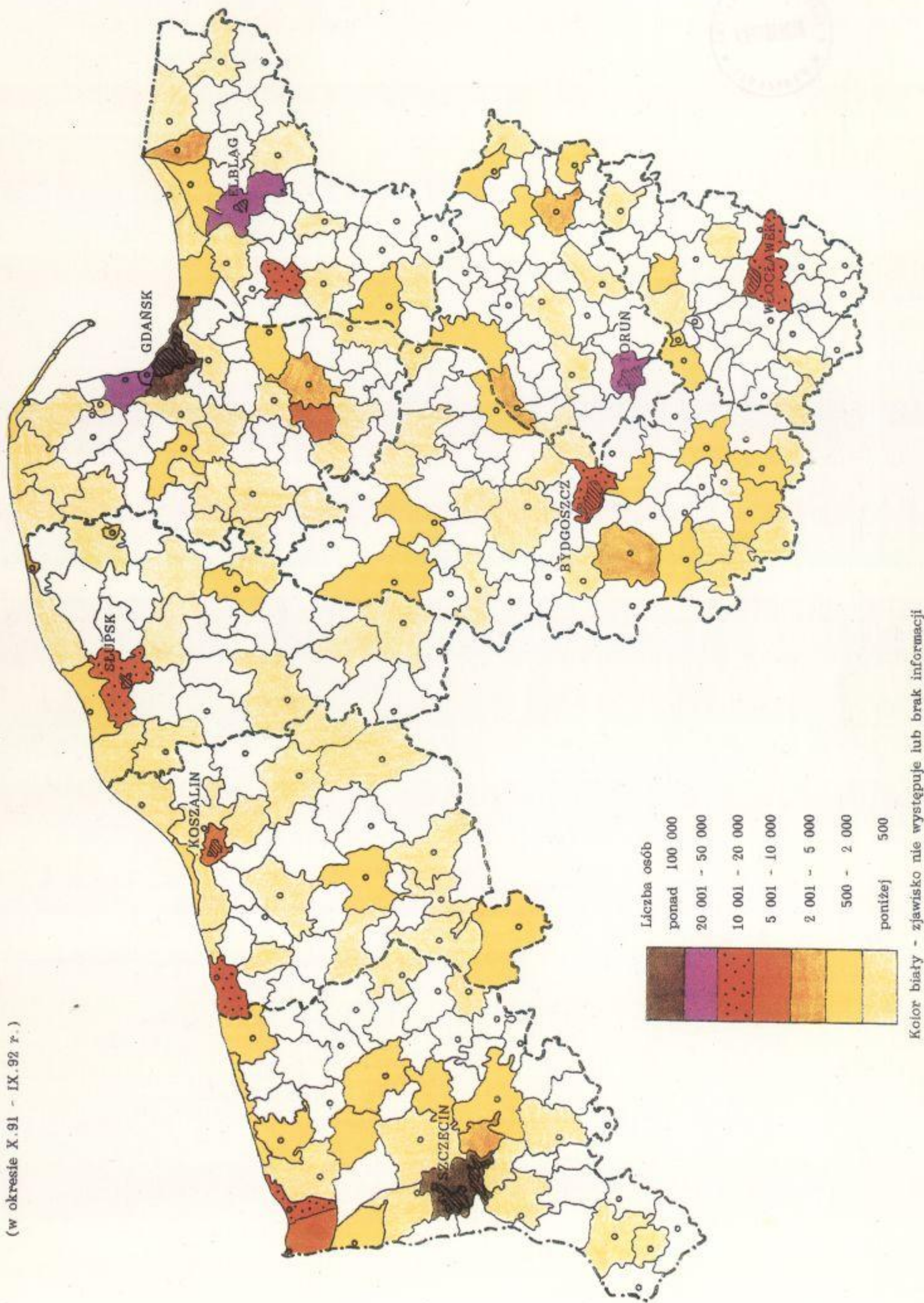

Kolor biały - zjawisko nie występuje lub brak informacji

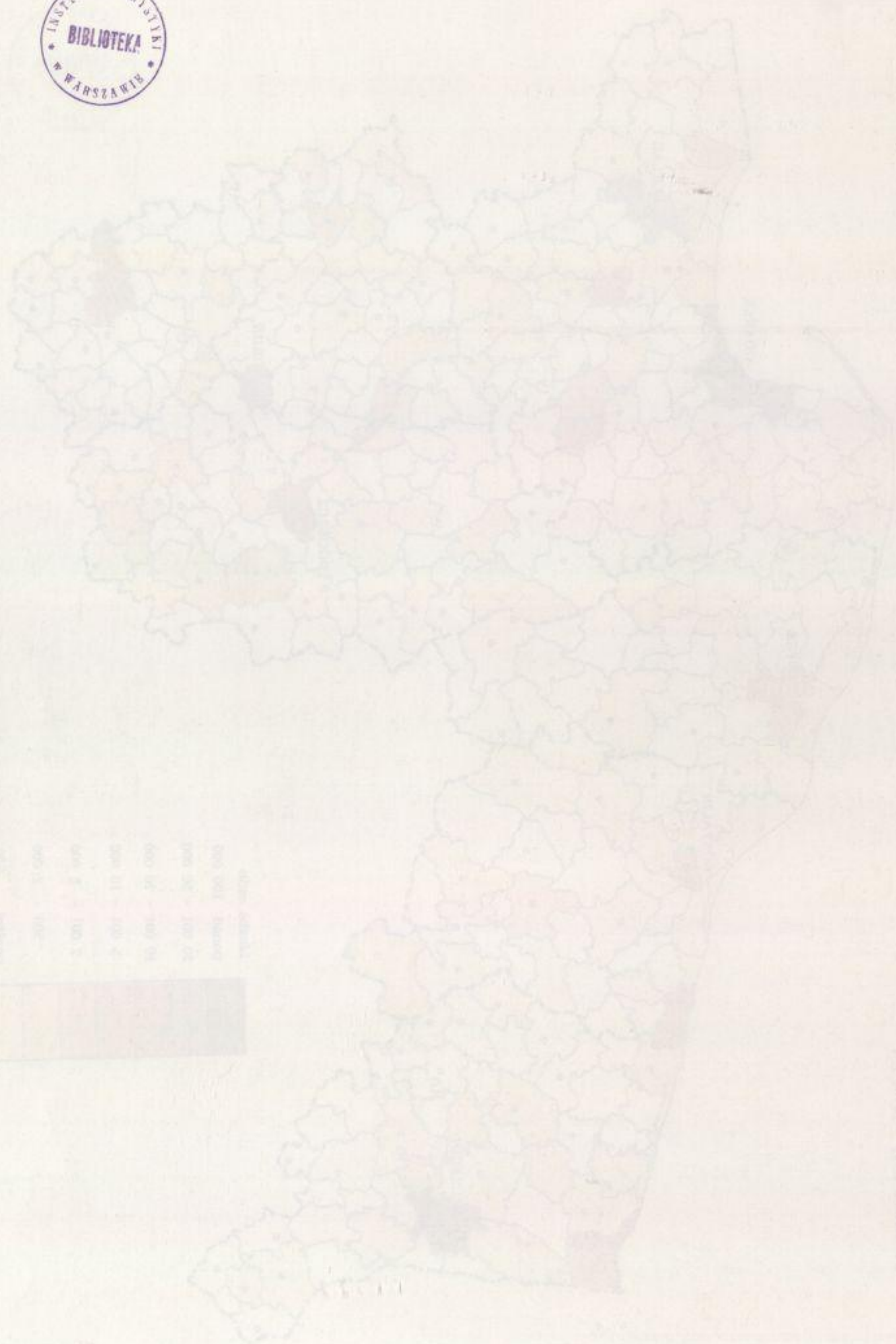
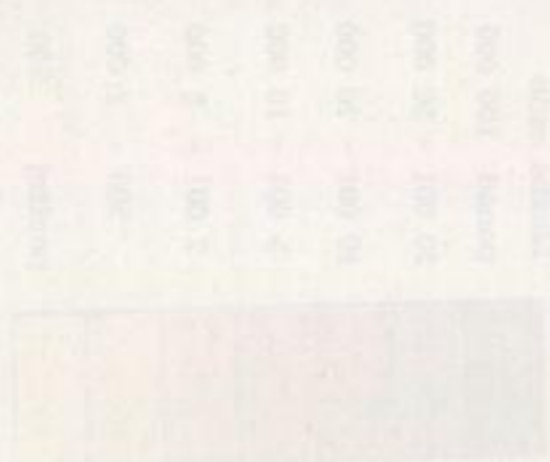
CUDZOZIEMCY KORZYSTAJĄCY Z OBIEKTÓW NOCLEGOWYCH TURYSTYKI

(w okresie X.91 - IX.92 r.)

Wykres 1. Rozkład ludności w województwie łódzkim w 1939 r.

7717

200000-